

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ситько Олена Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: поетика української світської новолатинської літератури, методика викладання латинської мови.

АНАЛІЗ ПРИВАТНОГО ПОБУТОВОГО ЛИСТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДІАЛОГУ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА З РОЗАЛІЄЮ ЛІФШИЦЬ (1911–1918)

Ольга СНІЖКО (Луганськ)

У статті досліджено взаємне листування В. Винниченка з його нареченою, а потім громадянською дружиною Р. Ліфшиць за 1911–1918 рр. Листування містить багату інформацію про стосунки між кореспондентами, їхній світогляд, настрої, фізичний стан, побутові умови, дає змогу уточнити деякі моменти біографії письменника, обставини написання та видання творів, постановки п'єс, коло спілкування, участь у громадському житті тощо.

In the article probed mutual correspondence of V. Vinnichenko with his fiancée, and then civil wife R. Lifshic', for 1911–1918 Correspondence contains rich information about relations between correspondents, their world view, moods, bodily condition, domestic terms allows to specify some moments of biography of writer, circumstance of writing and edition of works, raising of plays, circle of intercourse, participating in public life and others like that.

Приватне побутове листування являє собою постійну міжособистісну комунікацію двох партнерів. Цей тип епістолярію вирізняється тематичною різноплановістю, зумовленою особливостями стосунків між мовцями, конкретною мовленнєвою ситуацією, регулярністю та стабільністю спілкування, яке може тривати протягом значного проміжку часу тощо.

Приватну епістолярну комунікацію досліджували Т. Радзівська [17], Н. Журавльова [4], М. Коцюбинська [8], С. Богдан [1], В. Кузьменко [9] та ін.

Якщо основну частину ділового листування становить перформативне висловлення, то необхідним елементом побутового листа виступає обмін інформацією, що існує у вигляді розповіді, повідомлення, опису, наративних конструкцій. Такого роду висловлення називаються описово-інформувальними (термін запропонований Т. Радзівською) [17, с. 123].

Таким чином, приватний побутовий лист розуміється нами як зв'язне комунікативне утворення, що виражає міжособистісну комунікацію двох партнерів і характеризується тематичною багатоплановістю, наявністю описово-інформувального висловлення, регулярністю й стабільністю спілкування.

У статті проаналізовано приватні епістолярні тексти, авторами яких є Володимир Винниченко та Розалія Ліфшиць.

Приватна побутова комунікація є міжособистісною мовленнєвою діяльністю двох (як завжди) партнерів, зумовленою кількома факторами – соціальними, психологічними, лінгвістичними тощо. Сукупність цих компонентів визначає мовленнєву поведінку дописувачів у різних ситуаціях спілкування. Зокрема, на успішне формування приватного епістолярію має вплив рівень знайомства між мовцями, дистантний характер спілкування, письменницький індивідуальний стиль, знання всього спектра моральних, правових, естетичних, етичних норм суспільства на певному етапі розвитку.

Епістолярна спадщина Володимира Винниченка кількісно велика й інформативно багата. Вона вже привертала до себе увагу дослідників. Були опубліковані окремі блоки листування В. Винниченка з різними громадськими й культурними діячами (М. Коцюбинським, М. Горьким, О. Олесем, М. Галаганом, Є. Чикаленком, Є. Чайкою, Б. Дніпровим), на основі листування написано низку статей, воно використовувалося в монографічних дослідженнях, присвячених життю й творчості В. Винниченка [10; 13; 14; 15; 16; 18; 19].

Частково було опубліковане й листування Володимира Винниченка з Розалією Ліфшиць. Володимир Кузьменко вмістив у журналі "Слово і Час" [3] вибірково 13 листів з їхнього взаємного листування за 1914 рік, які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [5]. Однак їх набагато більше. В ІР НБУВ (ф. 293) зберігається 46 листів і 5 телеграм В. Винниченка та 29 листів Р. Ліфшиць за 1914–1917 рр. У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України [20] виявлено 35 листів та листівок Р. Ліфшиць за 1911–1912 рр., 8 листів В. Винниченка та 12 Р. Ліфшиць за 1914–1918 рр. Отже, виявлено близько 140 кореспонденцій. На жаль, не за всі періоди збереглося листування взаємне. Але в більшості випадків і за листами одного з кореспондентів можна здогадатися, про що йшлося в листах другого.

Листування містить важливу інформацію, що дає змогу вточнити деякі моменти біографії письменника: місця проживання в той чи той період, прізвища, під якими він жив, побутові умови, обставини написання та видання творів, постановки п'єс, коло спілкування, участь у громадських справах тощо. З них видно, як ставилися вони один до одного, які почуття переживали, якими були фізичний і психічний стан кожного з них у різні періоди життя, їхня національна й соціальна самоідентифікація, як розуміли вони поняття моралі, етики тощо.

Зустрілися вони – Володимир Кирилович Винниченко (1880–1951), український письменник-емігрант, соціал-демократ, який поставив метою свого життя визволення трудящих України від соціального й національного поневолення, та Розалія Яківна Ліфшиць (1886–1959), студентка медичного факультету Сорбонни, що походила із заможної єврейської родини, у Парижі 1909 року. Ближче знайомство відбулося в родині сестри Розалії

Яківни Віри та її чоловіка Бориса Яковенків у Каві ді Лявагна в Італії 1910 або 1911 р. Днем свого одруження подружжя вважало 28 березня 1911 року.

По 8 роках Винниченко запише у своєму "Щоденнику" 27 березня 1919 р.: "Завтра роковини нашого шлюбу. Ніхто, крім нас двох, про цей день не знає. Тільки ми вдвох, він тільки наш. Нас вінчали скелі, сосни, море, сонце, нам кадили духом вереси, нам співали хвилі моря, там унизу зеленкуваті з берега і золотисто-фіолетові на далекім обрії. Ми нічого не обіцяли одне одному: ні вірності, ні любови, ні щастя, нічого. Вона прийшла до мене туди на гору, бо так хотіла її кров, її очі, її істота, бо туди кликала криком істота моя. Але от іде дев'ятий рік, і наші істоти без присягання, без заклинання, без санкцій лицемірних або глупих людей з їхніми комедіями, без нотаріюсів, без загроз і різних кайданів, без усього цього наші істоти скуті так, як ні один піп скувати не може" [2].

Роза цей описаний Винниченком день також згадувала в листах до нього. Повернувшись із Каві до Парижа, вона протягом квітня-травня 1911 р. майже щодня писала йому листи й одержувала від нього (на жаль, його листи не збереглися). Вона намагалася розібратися у своїх почуттях і щиро й відверто зізнавалася йому в цьому. Ще по дорозі, з Мілана, писала 12 квітня: "...Я сейчас с тобой: Мы идем в гору на St-Anna, ты впереди меня, и я вижу, к[а]к ты быстро подымаешься, стуча палкой, и к[а]к решительно и прямо движется твоя голова. Милая голова! Целую твои волосы, глаза и губы и говорю тебе много нежных слов" [20].

Наступного дня знову звирялася коханому: "Спрашиваю себя, люблю ли тебя только ради себя? Знаешь что? Если бы вдруг я узнала, что другая женщина сделает тебя счастливым – я отдала бы тебя ей и ушла бы от тебя навеки. Милый, если бы ты знал, к[а]к мне хочется, чтобы ты был счастлив! Мне кажется, что ты ужасно устал и что тебе нужно немного покоя, и мне так жалко, что я не могла дать тебе его и м[ожет] б[ыть] не смогу. Но у меня есть уверенность в себе, я чувствую, что тебе не будет тяжело со мной, я не обману тебя. Только бы ты не переменялся ко мне" [21].

А вже з Парижа 14 квітня писала: "Когда будешь еще на St-Anne, поцелуй за меня вереск, что на камне, в твоём домике. Душа моя полна тобой, ты всегда, всегда со мною и так будет всегда, я чувствую" [22].

І вона справді зробила все, щоб назавжди утримати коханого чоловіка: прощала йому нелегкий характер, намагалася все зробити, щоб полегшити його працю, допомагала, чим могла. Її листи виповнені ласкавих слів, запевнень у коханні. Ось лист від 7 грудня 1914 р. уже після кількох років спільного життя: "Подумай про мене з ніжністю, мені, я певна, зробиться краще від того. Молитва моя, пісня моя, життя моє! Стаю на коліна перед тобою і благаю сили світа дати тобі радість, спокій і віру. Цілую ноги твої" [23].

Із листів видно, що обоє відкидали приписи традиційної моралі стосовно шлюбу й сім'ї, на перший план ставили власну свободу, не

зв'язували себе жодними обіцянками. Володимир Кирилович ще не забув недавнього трагічного батьківства (до речі, саме з його листування з Люсею Гольдмерштейн дізнаємося, що ця жінка мала від нього сина, який загинув на початку 1909 року при нез'ясованих до кінця обставинах, у причетності до яких вона його звинувачувала) [11]. Усе це він розповів Розі, про що писав у листі до Люсі від 28 вересня 1911 р.: "Я часто говорю про тебе з своєю дружиною. Нарешті, я, Люся, одружився. Дружина моя відповідає тим вимогам, які я завжди ставив своїй жінці. Вона – кінчає медичний факультет в Парижі, єврейка, але вчить укр[аїнську] мову і охоче згожується, щоб наша сім'я була українською. – От це і є той новий стан в моєму житті. Як буде далі, я не знаю, але до сього часу я ні в чому не можу закинути своїй жінці. – Коли б ти приїхала в Париж, ти б мала сім'ю, де тебе завжди радо і широко вітали б" [12].

Очевидно, питання про те чи варто мати дітей щойно створеній родині, обговорювалося й у розмовах і в листах. В одному з ранніх листів, у квітні 1911 р., Роза писала: "Мы не дадим друг другу клятв в вечной любви и верности, т.к. знаем, что это бесполезно, мы свободны. Дети, об этом ты мне уже говорил. Вначале мне было непонятно и беспокоило оттого, что ты не хочешь детей (это оттого, что не привыкла слышать об этом так высказываемые мысли), а теперь я понимаю, согласна с тобой и благодарна тебе. Да, это слишком серьезно, это важнее всего и поэтому этого нельзя" [24].

Мине кілька років, і в них виникне велике бажання мати дитину. Ця тема проходить у багатьох листах. 28 листопада 1914 р. Розалія Яківна писала: "Голубонько, я так хочу дитинку, кроха моя! ... Як я люблю вже її, нашу дитину! Воно буде подібне до тебе, може мені буде таке щастя" [6].

У їхніх листах з'являються ласкаві звертання: "Дитинко моя!", "Дитинча моє!", "Діто!". Коли Розалія Яківна завагітніла й боялася втратити дитину через свій стан здоров'я, вона писала чоловікові: "У мене буде твоя дитина. Ми її будемо виховувати, так як самі думаємо. Це вже було б такою страшною несправедливістю, що не можна витримати. Ти єдина людина, яка має право виховувати будучих людей. Таких як ти нема" [25]. На жаль, їхнє велике взаємне бажання мати дитину так і не було реалізоване через позаматкову вагітність Розалії Яківни.

Листи засвідчують, що обоє вони цілеспрямовано працювали над зміцненням своєї родини. Розалія Яківна на вимогу Винниченка висловила готовність вивчити українську мову, щоб створити українську родину, про що той писав і в листі до Є. Чикаленка (30 жовтня 1911 р. Винниченко писав Чикаленкові: "Женився я, себто зійшовся з тою жінчиною, від котрої хочу мати дітей, вже більше як півроку, але до цього часу не міг нічого певного сказати, бо цей час був часом пробного шлюбу. Ми ще не знали одне одного і не могли сказати, чи зможемо заснувати сім'ю. Тепер це більш-менш вияснилось. Жінка моя – жидівка, але ми погодились, що сім'я буде

українською і будемо мати дітей тільки тоді, коли мати їх підготується остільки, щоб вони могли бути виховані українцями. Поки що я цілком задоволений тим способом будівництва сім'ї, який вибрав" [30, с. 178]). І вона справді старалася. Якщо листи 1911–1912 рр. написані російською мовою, то вже в 1914 р. писала українською.

Подружжя намагалося бути щирим і відвертим у стосунках, нічого не приховувати одне від одного. І хоча й у них траплялися конфлікти, одного разу мало не дійшло до розриву (ця ситуація також знайшла відгомін у листах), глибока взаємна любов допомогла перебороти непорозуміння, зберегти і зміцнити сім'ю. І в цьому була неабияка заслуга Розалії Яківни, яка багато що пробачала чоловікові, своїм терпінням, тактом стримувала його надмірну емоційність, а інколи і грубість. 10 квітня 1916 р. Винниченко писав дружині: "Знаєш, мені здається, що тіснішого, ріднішого, найінтимнішого й найглибшого союзу, як наш майже немає ні в кого. Немає просто через те, що про це так не думають, не творять і що рідко попадаються такі влучні комбінації, як наша. Ти ж прекрасна така, що з тобою найогидніша людина стала б ангелом" [7].

Листи свідчать, що їхні автори мали велику потребу в постійному спілкуванні. Коли розлучалися, то листи писали майже щодня, і були вони сповнені ніжними інтимними почуттями. Розалія Яківна стала для Винниченка не лише коханою дружиною, яку він ласкаво називав Кохою, а й другом, порадником, помічницею у справах, підтримувала його впевненість у своїх силах, висловлювала захоплення його талантом. У листі від 14 травня 1916 р. писала: "Силою таланта твого ти зробиш те, чого не зробив ще ніхто. Я вірю в тебе всіма силами душі моєї. Треба строгіше відноситись до робіт, вимогати від тебе дійсно можна багато. Нічого, хай "Брехня" не йде на російській] сцені, инчи пійдуть. Да, я хотіла прохати тебе не називати п'єсу Н[аталія] П[авлівна], а лишити назву "Брехня", "Лож". Все одно це не змінить головної думки, але зробить річ не виразною на око" [25].

Володимир Кирилович у листах ділився з Розалією Яківною творчими планами, ходом роботи над тим чи тим твором, цікавився її думкою про них. Гостюючи навесні 1916 р. в Є. Чикаленка в Перешорах, він писав: "Як підеш на "Брехню", то напиши мені своє вражіння. Та хіба не можна дістати білетів? Це дивно і добре" [26].

В одному з листів ділився своїм наміром написати твір на історичну тему: "Вчора трохи посварився з паном (Чикаленком. – О. С.). Він мені казав, що я не зможу написати історичну річ, бо не маю відповідної підготовки. А відповідна підготовка та, по його, є – прочитати всі архиви, літописі, мемуари, твори істориків на всіх мовах і т. д. Я ж казав, що напишу й без "відповідної підготовки". Нарешті, ми помирились, – він трохи скинув, я набавив і ми вже виписуюмо книжок з Києва; буду читати, а літом писатиму історичну повість аркушів на 5–6. Роботи-роботи в мене буде літом!" [27].

Натрапляємо в листах і роздуми митця над сенсом життя, своїм призначенням. Розповідаючи в листі від 31 березня 1916 р. про стан тяжкохворого Є. Чикаленка і своє співчуття йому, він писав: "Коли бачиш от-тако людину, яка надбала собі цю постійну кару за те, що хвилювалася, горіла, не тліла, що велику частину свого здоров'я віддала за не-своє благо, то мимоволі ще раз і ще раз посмінешся над справедливістю, немов би десь існуючою. Ти не зрозумієш мене, сподіваюсь, так, буцім я жалкую, що її немає? Її не було, й не буде, і не потрібна вона, й річ не в цьому. Суть закони життя. Що горить дуже, те згоряє швидче, ніж те, що тліє. Справедливо це чи ні, але факт. От так колись, голубо, буде й нам. Що ж ми виберемо? Чи тліти та довго, чи горіти та коротко? Не думаю, що ми розійдемося в виборі. Правда? Аби ж тільки розумно згоріти, не віддати по дурному сил горіння" [28].

Розалія Яківна поділяла моральні принципи й політичні погляди чоловіка, залучалася й у громадське життя. З листів, написаних 1917 року, видно, що вона брала участь у підготовці конференції УСДРП і дуже шкодувала, що не змогла бути на ній присутньою через клопоти, пов'язані з квартирним питанням і перевезенням речей із Москви до Києва.

Про те, що Винниченко, уже будучи головою Генерального секретаріату Центральної Ради, постійно ділився з дружиною настроями й роздумами про політичну ситуацію, свідчить його лист від 18 травня 1917 р. із Петрограда, де він перебував у складі делегації для переговорів із Тимчасовим урядом. Він писав, що делегати ніяк не можуть зустрітися з керівниками Всеросійського Виконавчого комітету. Письменник пише про грікі роздуми, про сумніви в тому, чи вистачить сил, щоб розв'язати ті проблеми, які звалили на нього та його соратників історія: "Втомлений дуже, бо не сплю, а все думаю. І про Київ думаю, про партію, про внутрішніх ворогів. І знов натикаюсь на те саме: сил нема. Нема тих сил, яких вимагає несподівана ситуація, до яких історія не підготувала нас. Ми тільки першокласники, а треба удавати з себе восьмикласників. І від цього й боляче, і соромно, і бере лють на прокляту історію" [29].

Аналіз листування В. Винниченка з Р. Ліфшиць дає підстави для висновку, що воно може бути важливим джерелом для подальшого вивчення.

Таким чином, приватна побутова комунікація виражає міжособистісну мовленнєву діяльність двох партнерів і залежить від соціальних, психологічних та лінгвістичних факторів. Серед соціальних чинників, що впливають на текстоутворення побутового листа, визначальними є вік автора, його фізичний стан, професійна діяльність, інтелектуальний розвиток та рівень володіння мовною системою і дотримання її норм. Ступінь знайомства між комунікативними особистостями обумовлює тональність спілкування – нейтральну, дружню чи фамільярну. Побутове листування вимагає постійної підтримки й збереження контакту, що

можливе тільки за умови взаємного обміну інформацією. Комунікативні умови, які супроводжують написання побутового листа, складаються із сукупності кількох компонентів, а саме: психологічного стану та настрою дописувача, враження від отриманого листа, обставин, у яких пишеться відповідь. Приватний епістолярій вирізняється розмаїттям тематики й містить не лише констатацію фактів чи розповідь про події, а й відтворює власні почуття, коментарі, думки, ставлення до повідомлюваного.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Богдан С. Лист як особливий вид комунікативної діяльності // Проблемні питання синтаксису. – Чернівці: ЧДУ, 1997. – С. 157–163.
2. Винниченко В. Щоденник. – Т. 1. 1911–1920 / Ред., вст. ст. і прим. Г. Костюка. – Едмонтон; Нью-Йорк, 1980. – 326 с.
3. Володимир і Розалія Винниченки. З подружнього листування (1914) // Слово і Час. – 2000. – № 7. – С. 65–79.
4. Журавльова Н. М. “Ваш лист, такий ласкавий та щирий...” (До проблеми мовної культури епістолярного стилю XIX – початку XX століття) // Вісник Запорізького державного університету: Філологічні науки. – № 2. – Запоріжжя: Зап. держ. ун-т, 2004. – С. 70–75.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 293.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 293 – № 197.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 293 – № 56.
8. Коцюбинська М. Х. “Зафіксоване і нетлінне”: Роздуми про епістолярну творчість. – К.: Дух і літера. Харківська правозахисна група, 2001. – 300 с.
9. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років XX ст. – К.: Просвіта, 1998. – 305 с.
10. Кульчицький С., Солдатенков В. Володимир Винниченко. – К., 2005. – 287 с.
11. Миронець Н. Таємниці кохання Володимира Винниченка: Документальна розповідь // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 138. – С. 92–130; № 139. – С. 96–137; № 140. – С. 54–93; № 141. – С. 78–116.
12. Миронець Н. Таємниці кохання Володимира Винниченка: Документальна розповідь // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – № 141. – С. 113–114.
13. Михида С. Слідами його експериментів: Змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2002. – 192 с.
14. Панченко В. Будинок з химерами: Творчість Володимира Винниченка 1900 – 1920 рр. у європейському літературному контексті. – Кіровоград, 1998. – 272 с.
15. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі й творчості. – К., 2004. – 287 с.
16. Панченко В. Магічний кристал. – Кіровоград, 1995. – 234 с.
17. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. – К.: Вид-во НАН України, 1998. – 194 с.
18. Сиваченко Г. Пророк не своєї вітчизни: Експатріантський “метароман” Володимира Винниченка: текст і контекст. – К., 2003. – 280 с.
19. Солдатенко В. Володимир Винниченко: на перехресті соціальних і національних прагнень. – К., 2005. – 324 с.

20. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 1 – 1 зв.
21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 2-2 зв.
22. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 2-3 зв.
23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 21.
24. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 1. – Спр. 32. – Арк. 14.
25. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 41.
26. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 50.
27. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 47.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 26–26 зв.
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1823. – Оп. 2. – Спр. 4. – Арк. 3 – 4 зв.
30. Чикаленко Є. Щоденник. – Т. 1. 1907–1917. – К., 2004. – 428 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Сніжко Ольга Сергіївна – аспірантка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: жанрова система публіцистики Володимира Винниченка.

ОСОБИСТІТЬ І ХУДОЖНІЙ ТАЛАНТ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ Л. КОСТЕНКО “СНІГ У ФЛОРЕНЦІЇ”

Олег ТАРАН (Кіровоград)

У статті розкриваються особистісні характеристики головного героя драматичної поеми Л. Костенко “Сніг у Флоренції” Джованфранческо Рустичі, які унеможливили реалізацію мистецького таланту.

The article disclosed personal characteristics of the hero of the dramatic poem L. Kostenko “Snow in Florence” Dzhovanfranchesko Rustychi that averted the realization of artistic talent.

Цілісне концептуальне осмислення проблеми нереалізованого таланту подане в драматичній поемі Ліни Костенко “Сніг у Флоренції”. За М. Кудрявцевим, ця поема – драма-диспут [7, с. 6]. Вона транслює особливий спектр художнього мислення: традиційні у світовій літературі мотиви інтерпретуються надзвичайно оригінально. Складність такого підходу полягає в тому, що при певному сприйнятті тексту створюється враження, ніби автор удається до цілковитого наслідування. Таку